

07.09.2021

INFORMATION LAW AND DATA ETHICS
COURSE PROJECT REPORT

FATMA BETÜL ÖZGÜN

YAPAY ZEKÂNIN HUKUKİ STATÜSÜNE DAİR DEĞERLENDİRMELER

Fatma Betül Özgün

1. GİRİŞ

Günümüzde yapay zekâ yalnızca bilim kurgu filmlerinin konusu olmaktan çıkıp teknolojinin gelişimiyle birlikte hayatın her alanında yer almaya başladı. Günümüz dünyasında artık arama motorları, chatbotlar, akıllı evler, sürücüsüz araçlar, artırılmış gerçeklik uygulamaları ile beraber yaşıyoruz ve bu uygulamaların/ürünlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Ünlü girişimci Mark Cuban'ın yapay zekâ ile ilgili söylediği bu söz yapay zekânın günümüzde geldiği noktayı gözler önüne sermektedir: “Yapay zekâ, derin öğrenme, makine öğrenimi-bunları anlamadıysanız ne yapıyorsanız yapın- öğrenin. Aksi takdirde üç yıl içinde dinazor olacaksınız.” (Supply Chain Today, 2019) Durum böyleyken, büyük teknoloji şirketleri de bu gelişime kayıtsız kalmayarak yapay zekâ uygulamalarına ve robotbilimine olan yatırımlarını günden güne artırmaktadır. Peki, hem insanoğlu hem de şirketler bu büyük dönüşümün bir parçası haline gelmişken hukuk sistemi bu adaptasyon sürecine hazır mıdır? Bu durumun tespit edilebilmesi için ilk olarak yapay zekânın hukuki açıdan statüsü ve kullanımından doğan hukuki sorumluluğunun ne olduğu sorularına yanıt verilmesi gereklidir ki bu sorulara yanıt bulabilmek için kişiler hukuku ve borçlar hukukunun değerlendirilmesi gerekir. “Zira yapay zekânın niteliğine, kullanım alanına, etik açıdan eleştirisine ve nihayetinde yapay zekânın dâhil olduğu kazalara ilişkin yapılan her çalışma ister istemez yapay zekânın bu iki hukuk dalı içerisindeki yerine temas etmektedir.” (Bak, 2018) Bu yazımda da kişiler ve borçlar hukukunu değerlendirerek yapay zekânın hukuki statüsü ve hukuki kişiliği üzerine tartışmalarını inceleyeceğim.

2. YAPAY ZEKÂ, MAKİNE ÖĞRENMESİ VE DERİN ÖĞRENME KAVRAMLARI

Yapay zekânın hukuki statüsüne dair görüşleri incelemeden önce yapay zekâ, makine öğrenmesi ve derin öğrenme kavramlarını yakından inceleyelim. İlk defa 1956 yılında Amerikalı bilgisayar bilimci John McCarthy tarafından ortaya atılan (Bak, 2018) yapay zekâ kavramı sayesinde makineler insana özgü yetileri taklit etmekte ve problemlere çözümler üretmektedir. Örneğin, günümüzde yapay zekâ ile bilgisayarlar satranç oynayabilir ya da araba kullanabilirler, üstelik kavrama yeteneklerinin oldukça güçlü olması sayesinde insana özgü bu yetileri insanlardan hızlı öğrenirler. Yapay zekâ, makine öğrenmesi ve derin öğrenme kavramları sıklıkla birbirleriyle karıştırılırlar. Makine öğrenmesi yapay zekânın insanlar gibi öğrenmesine olanak sağlayan yapay zekânın bir alt dalıdır. Makine öğrenmesi ile yapay zekâ

kendi deneyimlerinden öğrenerek belirli algoritmalar geliştirir ve giderek daha akıllı hale gelir. Derin öğrenme ise yapay zekâ ve makine öğrenmesine göre literatüre oldukça yeni girmiş bir kavramdır. Derin öğrenmeyi direkt olarak büyük veri ile ilişkilendirmek doğrudur. Çünkü derin öğrenme daha karmaşık problemlerin çözümünde başvurulan bir yöntemdir. Bilim insanları yapay zekâyı dört gruba ayırmaktadırlar. Bunlar sırasıyla şu şekildedir: Tepki veren yapay zekâ (reactive), sınırlı hafıza kapasitesine sahip yapay zekâ (limited memory capacity), zihin teorisi (theory of mind) ve kendi varlığının farkında olan yapay zekâ (self-aware) şeklindedir.

Tepki veren yapay zekâ insanlara özgü becerileri taklit edebilmektedir. Ayrıca öğrenme süreci insanlara göre daha hızlı olduğu için bu becerileri insanlardan daha başarılı yapar hale gelmiştir. “Örneğin dünya satranç şampiyonu Kasparov’u yaklaşık 20 yıl önce bir satranç oyununda yenmiş olan IBM Şirketi’nin Deep Blue adlı yapay zekâsı birinci tür yapay zekâdır. Yine bir başka örnek olarak dünya go şampiyonlarını Çin’in ünlü kadim strateji oyunu olan go oyununda sayısız defa yenen Google’ın Alpha Go adlı yapay zekâsı gösterilebilir.” (Bak, 2018)

İkinci tür yapay zekâ olan sınırlı hafıza kapasitesine sahip yapay zekâ sadece insanlara özgü becerileri taklit etmez aynı zamanda kararlar alarak bu kararları uygular. Örneğin, chatbotlar, sürücüsüz araçlar, Apple şirketine ait Siri sınırlı hafıza kapasitesine sahip yapay zekâyı örnek olarak gösterilebilir.

Üçüncü tür yapay zekâ olan zihin teorisine göre yapay zekâlar insanlarla iletişime geçebilen, insanların duygu ve düşüncelerini anlayan bir tür olarak karşımıza çıkar. Bu yapay zekâ türünü şu anda yalnızca bilimkurgu filmlerinde görsek de bu yapay zekâ türünün gelecekte hayatımızın içinde sıkça yer alacağı öngörülmektedir. Zaten bu yapay zekânın hayata geçirilmesine dair birkaç çalışma da başlamıştır. “Hanson Robotics şirketinin Sophia isimli robotunun insanların düşüncelerini anlama ve onlarla sosyal olarak etkileşime geçme kapasitesi olduğu düşünüldüğünde üçüncü tür yapay zekânın öncellerinin hâlihazırda atılmış olduğu pekâlâ iddia edilebilir.” (Bak, 2018)

Dördüncü yapay zekâ türü olan kendi varlığının farkında olan yapay zekâ ise en gelişmiş yapay zekâ türü olarak kabul edilir. Bu yapay zekâ insanların duygu ve düşüncelerini yorumlayarak bunlardan çıkarım yapabilir. Ex Machina filmindeki Eva karakteri dördüncü tür yapay zekâyı en güzel örneklerden biridir.

3. YAPAY ZEKÂNIN HUKUKİ STATÜSÜ

a) Hukuksal Olarak Kişilik Kavramı

Yapay zekânın hukuki statüsünü değerlendirmeden önce hukuksal olarak kişilik kavramını ele almak faydalı olacaktır. Türk hukuku ve diğer çağdaş hukuk sistemleri kişilik kavramını gerçek kişilik ve tüzel kişilik olarak ikiye ayırır. Gerçek kişiler insanlardır. “Gerçek kişiler haklara ve borçlara ehil olmak bakımından cinsiyet, yaş, etnik köken, ekonomik statü vb. farklılıklara tabi olmaksızın eşittirler ve herkes yalnızca insan olması sebebiyle hakların ve borçların süjesidir.” (TMK md. 8) Gerçek kişiler vatandaş, seçmen, vergi mükellefi, eser sahibi vb. olabilir, borç altına girebilir, mülk edinebilir veya sözleşme kurabilirler. Çünkü her insanın bir hak ehliyeti vardır.

“Tüzel kişiler ise insanlar dışında kalan ve kendilerine varsayımsal bir kişilik tanınmış olan belirli bir amaca yönelmiş kişi veya mal topluluklarıdır.” (Bak, 2018) İnsanların ömrünün kısıtlı olması nedeniyle bazı gayelerin bu süreç içerisinde gerçekleştirilemeyecek olması ve bu gayelerin gerçekleştirilmesi için insanların sahip olduğu güçten fazlasına ihtiyaç duyulması tüzel kişilerin hak sahibi olarak kabul edilmelerinin en önemli iki nedenidir. Bu nedenle tüzel kişiler de gerçek kişiler de olduğu gibi vergi mükellefi olabilir, borç altına girebilir, mülk edinebilir veya sözleşme ilişkisi içerisine girebilir.

b) Yapay Zekânın Kişiliği ile İlgili Sorunlar

Günümüzde yapay zekâ ile yapılmış uygulamalar/ürünler hayatımızı kolaylaştırırsa da insanlar ve yapay zekâ arasındaki etkileşimin artması beraberinde bir karmaşıklığa da yol açmaktadır. İnsanlar zaman zaman yapay zekânın kullanımından doğan bazı problemlerle ve zararlarla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak görünen o ki mevcut hukuk anlayışı yapay zekânın sebep olduğu bu hasarları gidermek konusunda yeterli değildir. Bu noktada ise akıllara bu hasarın nasıl belirleneceğinden çok yapay zekânın hukuki statüsünün ne olacağı sorusu gelmektedir. İlk bakışta bir makinenin kişiliği olup olmadığını sorgulamak mantıksız gibi görünse de yapay zekâyı evimizde yer alan herhangi bir eşya ile aynı kategoride değerlendirmek doğru değildir. “Akıllı ve giderek daha akıllı hale gelen ve bulunduğu çevreye adapte olan makineler ve milyar dolarlık bir yapay zekâ sektörü bir arada düşünüldüğünde yapay zekâ konusu ile ilgilenen fütürist hukukçuların uzun süredir yapay zekânın hukuki statüsünün ne olduğu konusunu tartışmaya açmış olmaları bu teknolojik çağın doğal bir sonucu haline gelmiştir.” (Bak, 2018) Hukukçuların bu tartışmaları yapay zekânın eşya ya da köle statüsünde görülmesi, gerçek, tüzel ya da elektronik kişi şeklinde sayılması üzerine farklı görüşlere ayrılmıştır.

c) Yapay Zekânın Kişiliğini Reddeden Düşünceler

Bu düşünceyi savunan hukukçulara göre yapay zekâ eşya veya köle statüsünde görülmelidir ki bu şekilde kabul edilmeleri yapay zekâyı kişi statüsünde olmaktan çıkaracaktır. Ancak çevresel etkileşim, iletişim kabiliyeti, karmaşık düşünme vb. insana özgü özellikler gösteren yapay zekâyı standart bir makine gibi eşya statüsünde konumlandırmak ne derece doğrudur? Öyle ki günümüzde yapay zekânın verdiği hasarlar kendi yaratıcılarının bile tahmin edemeyeceği bir noktaya ulaşmıştır. “Örneğin Microsoft şirketinin Tay isimli yapay zekâsı Microsoft şirketi tarafından yaratıldıktan kısa bir süre sonra Twitter hesabı üzerinden dünyanın dört bir yanındaki insanlarla tesadüfi bir biçimde sohbet etmeye başlamış ve bu sohbetler sonucundan ırkçı ve cinsiyetçi olmayı öğrenmiştir. Microsoft şirketi Tay’ın kontrolden çıkması nedeniyle Tay’ı kapatmak zorunda kalmıştır.” (Horton, 2016) Bu örnek bize açıkça gösteriyor ki yapay zekâ kendine öğretileni bir insanın öğrenme sürecinden çok daha hızlı bir şekilde öğrenerek hayata geçirmiş ve bu durumu yapay zekânın yaratıcıları bile öngörememiştir. Yapay zekânın bu potansiyeli söz konusuysa verdiği hasarlardan yaratıcılarının sorumlu tutulması beklenemez. Bu nedenle yapay zekânın eşya statüsünde sayılmasının çok doğru bir yaklaşım olduğunu söyleyemeyiz. Köle görüşü yapay zekânın hukuki statüsüne dair ortaya atılan bir diğer görüştür. Bu görüş yapay zekânın eşya statüsünde yer alması gereken hukukçular tarafından ortaya atılmış olup yapay zekânın insanların kölesi olması gerektiğini savunur. Ancak kölelik uzun yıllar önce çağdaş hukuk sistemleri tarafından reddedilmiş bir kavramdır. “Köle diye ifade ederek yapay zekânın eşya olması fikrini yalnızca bu sefer politik olarak daha problemli bir dille tekrar etmekten öteye geçemeyen ve bu sebeple de yukarıda eşya teorisinde açıklanan gerekçelerin aynısıyla reddedilmelidir.” (Bak, 2018)

d) Yapay Zekânın Kişiliğini Kabul Eden Düşünceler

Bu bakış açısını savunan hukukçulara göre eğer ki insanlar aynı tür ve kapasiteye sahiplerse eşit sayılmalıdırlar. Bu nedenle eğer ki yapay zekâ insana özgü özellikler gösteriyorsa -ki bilişsel yetiye sahip olmaları bakımından yapay zekânın insana benzediği rahatlıkla söylenebilir- onu hukuksal olarak kişi statüsünde saymamız gereklidir. İnsana yönelik tehdit oluşturmadığı sürece yapay zekânın kişi statüsünde sayılmasında bir sakınca yoktur. Üstelik yapay zekâyı kişi statüsünde saymanın ülkelere sağladığı ekonomik avantajlar da yadsınamaz. Çünkü yapay zekânın yaratabileceği sorunlar karşısında hukuksal olarak bir çözüm sağlanabileceği için devletler yapay zekâ uygulamaları ile ilgili daha cesur uygulamalar atabilecektir. Bu görüşü savunan hukukçular yapay zekânın kişi statüsünde sayılmasını üç farklı şekilde ele almışlardır. Bunlar sırasıyla şu şekildedir: Yapay zekânın tüzel kişilik olarak

sayılması, insan olmayan kişi olarak sayılması ve elektronik kişilik olarak sayılması şeklindeğir.

Yapay zekâ iletişim kabiliyeti, çevre ile etkileşime girmesi, hızlı dūřünebilme vb. özellikleri ile insana benzese de toplumda yaşama kabiliyeti, bilinç düzeyi, hayat amacını gerçekteşirme gibi özelliklere sahip olamaması bakımından da insanlardan ayrılır. Bu nedenle kimi hukukçular yapay zekânın tüzel kiři olarak sayılması görūřü etrafında toplanmaktadır. “Bu görūř çerçevesinde, yapay zekâlara şirketler gibi, bağımsız bir kiři ve mülkiyetin konusu olan bir eřya arasında kalan özel statü verilebileceği savunulmaktadır.” (Eidenmüller, 2017) Çünkü yapay zekâ henüz ne insan kadar gelişmiş bir durumdadır ne de eřya statüsünde sayılacak kadar basit bir varlıktır.

Günümüzde yaşanan teknolojik ve sosyal gelişmeler neticesinde hukuki anlamda kabul edilen kişilik statülerinin sadece insanlarla ve insanoğluna ait varlıklarla sınırlı kalamayacağı bilinen bir gerçektir. Yukarıda da tanıımı yapıldığı üzere tüzel kişiler insan değildir ve yapay zekâya ait kabiliyetlere sahip değillerdir. Ancak yapay zekânın hem insana bu kadar benzemesi hem de kimi yönleriyle insandan ayrılması sebebiyle bazı hukukçular yapay zekânın tüzel kiři olarak sayılamayacağı görūřünü savunur. “Yapay zekâlar, her ne kadar otonom ve bilişsel olarak insani yetilere sahip olsalar da, en nihayetinde insan değildir ve beşeri varlıkları tanımlayan gerçekte kişilere özgü hak statülerinin dışında bir kavramla hukuk süjesi olmalılardır.” (Kılıçarslan, 2019) Bu nedenle yapay zekânın “insan olmayan kiři” statüsünde sayılması fikri ortaya atılmıştır.

Bazı hukukçulara göre ise yapay zekâ elektronik kiři olarak sayılmalıdır. “Avrupa Parlamentosu’nun 27 Ocak 2017 tarihli raporunda yapay zekâlara kişilik verilmesi açasından bir dizi öneri ve tavsiyeler yayınlanmıştır. Burada belki de en dikkat çekici olan öneri, gerçekte kiři ve tüzel kiři dışında, yeni bir tür olan elektronik kişiliğin verilmesi dūřüncesidir. Bu bağlamda rapor yapay zekâ varlığa yönelik kişilik statüsünü öneren ilk resmi belgedir.” (European Parliament Report) Rapora göre yapay zekâ eřya statüsünde sayılamayacağı gibi, hak sahibi ve vergi mükellefi olması gereken bir kişidir. Aynı zamanda rapor her yapay zekâ uygulaması/ ürününün resmi sicile kaydedilmesi ve olası bir tazminat yükümlülüğu karşısında yapay zekâlar için kurulmuş maddi fonlara başvurulması gerektiğini savunur. Raporda bahsi geçen bir diğer husus ise yapay zekâların verdikleri hasarlar karşısında hukuki sorumluluğun kabul edilmesi şeklindeğir. Bu öneri ile de yapay zekâların neden olduğu hasarlardan kusursuz sorumluluğu öngörmektedir.

4. SONUÇ

Günümüzde yapay zekâ ile yapılmış uygulamalar/ürünler artık hayatın her alanında karşımıza çıkmaya başlamıştır. Yakın gelecekte de yapay zekânın göstereceği gelişmenin bilim kurgu filmlerini aratmayacağı yadsınamayacak bir gerçektir. Bu nedenle yapay zekânın sebep olabileceği zararların giderilebilmesi için ülkelerin hukuk sistemlerinin bu duruma hazırlıklı olması gereklidir. Bu da yapay zekâyı hukuken bir kişilik atfetmekle mümkün olabilir ki yapay zekâ hukuki ve cezai sorumluluk altında değerlendirilebilsin.

Bu nedenle hukukçular yapay zekânın hukuki statüsüne dair farklı görüşlerin etrafında birleşirler. Kimi hukukçular yapay zekânın eşya statüsünde sayılması görüşünü savunur. Ancak yapay zekânın eşya statüsünde kalması yapay zekâyı sınırlı hak ve sorumluluklar vererek ortaya çıkabilecek olası problemler karşısında belirli sigorta sistemleri ile sorunun ortadan kalkmasını sağlar. Ancak bu süreç ileride yaşanacak teknolojik gelişmeler karşısında yetersiz kalacaktır. Bu nedenle yapay zekâyı eşya statüsünde değerlendirmek fikrimce doğru bir çözüm yolu değildir. Yine kölelik kavramının da çok uzun yıllar önce hukuk sistemlerinden kalkması sebebiyle yapay zekâyı kölelik kavramı ile bağdaştırmak da doğru olmayacaktır.

Yapay zekâyı kişilik statüsü verilmesi gerektiğini savunan hukukçular tüzel kişilik, insan olmayan kişi statüsü ve elektronik kişilik görüşleri etrafında toplanırlar. Tüzel kişilik ve insan olmayan kişi önerisi ilk bakışta çok makul gibi görünse de bu önerilerin de aksayan yönleri olduğunu söylemek mümkündür. Yapay zekânın haklarının ve sorumluluklarının kendine özgü bir biçimde değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Bu yönleriyle tüzel kişilik ve insan olmayan kişi önerisinin yapay zekânın hukuki statüsünü tam anlamıyla karşılamadığı söylenebilir. Avrupa Parlamentosu tarafından öne sürülen elektronik kişi önerisi ise özellikleri itibarıyla daha somut önerileri kapsar. Özellikle yapay zekâların resmi sicile kaydettirilmesi, tazminat sorumluluğu oluşması halinde maddi fonlara başvurulması önerileri ile elektronik kişilik önerisi diğer kişilik statülerine göre daha uygun durumdadır. Bu nedenle ileride yapay zekâ ile yapılmış uygulamaların/ürünlerin geleceği noktayı ve bunların karar mekanizmalarının ne kadar gelişeceğini düşünersek yapay zekâyı elektronik kişi statüsünde değerlendirmek fikrimce en uygun statü olacaktır.

Elbette hukuk sistemlerinin yapay zekâyı dair kanunlaştırma çabaları ve bu çabalar neticesinde yapılan uygulamalarla ortaya çıkacak problemlerin görülmesi bu konuda bir

hukuk zemininin hazırlanmasını sağlayacaktır. Bu nedenle bu konuda ortaya atılmış her görüşün bu zeminin hazırlanmasına büyük katkıda bulunduğu fikrini savunuyorum.

Kaynakça

- Bak, B. (2018). MEDENİ HUKUK AÇISINDAN YAPAY ZEKÂNIN HUKUKİ STATÜSÜ VE YAPAY ZEKÂ KULLANIMINDAN DOĞAN HUKUKİ SORUMLULUK. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*.
- Eidenmüller, H. (2017, Mart). *Robots' Legal Personality*. <https://www.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2017/03/robots'-legal-personality> adresinden alındı
- European Parliament Report. (tarih yok). *Report with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics*. European Parliament: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en> adresinden alındı
- Horton, H. (2016, Mart). The Telegraph: <https://www.telegraph.co.uk/technology/2016/03/24/microsofts-teen-girl-ai-turns-into-a-hitler-loving-sex-robot-wit/> adresinden alındı
- Kılıçarslan, S. (2019). YAPAY ZEKANIN HUKUKİ STATÜSÜ VE HUKUKİ KİŞİLİĞİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR. *DergiPark Akademik*.
- Supply Chain Today*. (2019, Mart). <https://www.supplychaintoday.com/artificial-intelligence-machine-learning-quotes-top-minds/> adresinden alındı
- TMK md. 8.